

ЗАТВЕРДЖУЮ»
Президент Національного університету
«Одеська юридична академія»,
академік С.В. Ківалов

2021 року

ВИТЯГ

з протоколу фахового семінару кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» від 18 жовтня 2021 року, № 3

ПРИСУТНІ: д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Стрельцов Є.Л., завідувач кафедри кримінального права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України Туляков В. О., д.ю.н., доцент Полянський Є.Ю., д.ю.н., доцент Підгородинський В.М., д.ю.н., доцент Коломієць Ю.Ю., к.ю.н., доцент Мирошніченко Н.А., к.ю.н., доцент Горбачова І.М., к.ю.н., доцент Чугуніков І.І., к.ю.н., доцент Дмитрук М.М., к.ю.н., доцент Хильченко А.С., к.ю.н., к.ю.н., доцент Кузьмін Е.Е., к.ю.н., доцент Степаненко О.В., к.ю.н., доцент Ободовський О.В., к.ю.н., доцент Тавлуй О.В., к.ю.н., доцент Шостак О.М., к.ю.н., доцент Тімофєєва Л.Ю., к.ю.н., асистент Бойченко В.П., к.ю.н., асистент Кедик В.П., асистент Данільченко І.Р., аспірант Лук'янченко С.О., лаборант Матвійчук М.П., лаборант Павлова О.С. (всього: 5 докторів юридичних наук та 13 кандидатів юридичних наук за спеціальністю 12ю00ю08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право)

ПОРЯДОК ДЕННИЙ: обговорення дисертації аспіранта кафедри Лук'янченко С.О. на тему: «Кримінальні правопорушення з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі у Кримінальному кодексі України (теоретико-правове дослідження)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право»

СЛУХАЛИ:

1. Виступ аспіранта Лук'янченко С.О. з основними положеннями дисертаційного дослідження.
2. Виступ наукового керівника д.ю.н., доцента Підгородинського В.М. щодо проведеного дисертаційного дослідження.
3. Відповіді аспіранта Лук'янченко С.О. на запитання присутніх щодо змісту роботи.
4. Відгук контрольного рецензента – д.ю.н., проф. Козаченко О.В., зав. кафедри Миколаївського інституту права НУ «ОЮА».
5. Відгук контрольного рецензента – к.ю.н., доцента Колодіна Д.О., доцента кафедри кримінального права НУ «ОЮА».
6. Виступи членів кафедри, які приймали участь у фаховому семінарі.

УХВАЛИЛИ: Дисертації аспіранта Лук'янченко С.О. «Кримінальні правопорушення з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі у Кримінальному кодексі України (теоретико-правове дослідження)», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право», визнати такої, у якої тема та зміст відповідають необхідним вимогам, розв'язує складну теоретичну проблему, в зв'язку з чим рекомендувати цю дисертацію до захисту у спеціалізованій вченій разі.

ВИСТУПИЛИ:

1. Лук'янченко С.О., який розкрив актуальність теми, обраної для підготовки дисертації, мету й завдання дослідження, наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, а також вказав на ті зміни, які було внесено до дисертації під час її доопрацювання після попереднього кафедрального обговорення, а також аргументував свою позицію щодо неврахування окремих зауважень і рекомендацій.

Державна політика України щодо охорони прав і свобод людини і громадянина є одним із пріоритетних напрямків діяльності держави на сучасному етапі. Згідно конституційних положень, кожна людина має право на свободу світогляду і віросповідання, що включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (ст. 35 Конституції України). Така пріоритетність вимагає вдосконалення кримінального законодавства в галузі забезпечення світоглядних прав і свобод людини і громадянина. Норми вітчизняного кримінального закону, які спрямовані на охорону свободи світогляду та віросповідання є, переважно, бланкетними та відсилають до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», положення якого не завжди відрізняються повнотою та бездоганністю. В свою чергу, відповідне кримінальне законодавство має значну кількість недоліків, які ускладнюють практику протидії кримінальним правопорушенням, вчиненим з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі.

У науці кримінального права існує значний інтерес до дослідження кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі і є цікавими дослідження низки вітчизняних вчених. Проте, незважаючи на певну кількість наукових праць з цієї проблематики, тема не втрачає своєї актуальності, адже недостатньо дослідженою залишається низка питань, що зумовлює необхідність проведення комплексного дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі, дискусійних питань щодо їх кваліфікації та обґрунтування можливостей застосування досягнень вітчизняної кримінально-правової науки в практиці протидії кримінальним правопорушенням, вчиненим з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі. Це актуалізує необхідність спеціального дослідження правової ефективності, можливостей подальшого вдосконалення законодавчої конструкції та практики застосування кримінально-правових норм, що забезпечують свободу світогляду та віросповідання і передбачають відповідальність за діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та

ворожнечі, уточнення та поглиблення окремих теоретичних положень за цією та суміжними проблемами, що й обумовило вибір теми дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є однією із перших у вітчизняній науці кримінального права спеціальною комплексною науково-дослідною працею, присвяченою кримінально-правовому дослідженню кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі.

У межах здійсненого дослідження одержані такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано нове, авторське розуміння свободи совісті (світогляду) як природного права на вільне самовизначення особистості у філософській, політичній, морально-етичній, естетичній та інших сферах життя, а також можливість безперешкодного вибору світогляду як для власного самовизначення, так і самоствердження. В основі свободи совісті (світогляду) покладено визнання гідності людини, повага до її духовного суверенітету, вільного світоглядного і духовного вибору. Свобода совісті (світогляду) включає в себе все різноманіття форм систем світоглядної орієнтації, світоглядних свобод, а свободу віросповідання слід розглядати як складову частину свободи совісті (світогляду). Однак, при цьому свобода совісті (світогляду) є поняттям скоріше узагальненим, філософським, етичним, недостатньо пристосованим до вжитку в правозастосувальній практиці;

запропоновано нове, авторське розуміння свободи віросповідання як законодавчо гарантованого права особистості вільно, без зовнішнього примусу обирати, сповідувати будь-яку релігію, вільно змінювати свої релігійні уподобання, задовольняти свої релігійні потреби, здійснювати інші культові дії відповідно до своєї релігійної орієнтації. Свобода віросповідання дає право не лише обирати будь-яку релігію, але й не обирати жодної. Тобто у кожній людині існує і право вибору релігії, і право відмови від вибору будь-якої релігії. На відміну, від «свободи совісті», поняття «свобода віросповідання» закріплено в багатьох правових документах, міжнародних та національних. Перешкоджання реалізації наведених вище потреб, в тому числі релігійно мотивованих, і складають сутність суспільної небезпеки такого кримінального правопорушення, як те, що передбачене, наприклад, статтею 161 КК України;

запропоновано поняття релігійної групи для статті 442 КК України під якою слід розуміти значну кількість людей, об'єднаних особливою системою світогляду, в основі якого знаходиться віра (тверде переконання) в існування Бога чи інших надприродних сил, що спирається на авторитет священних текстів та віровчення священнослужителів і відрізняється певною, часто формалізованою поведінкою членів такої групи (відправленням релігійних чи ритуальних обрядів);

вдосконалено:

зміст умисних дій, спрямованих на розпалювання релігійної ворожнечі та нетерпимості під якими слід розуміти поширення в будь-який спосіб відомостей або відкрите звернення до невизначеного кола людей, в яких висловлюються ідеї, погляди, вигадки про винятковість власної релігії та нетерпимість до іншої

релігії та її представників з метою викликати відповідну відверто негативну реакцію з боку інших людей. До таких дій також слід відносити і образу почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями, яка, відповідно, не потребує окремого виділення в диспозиції статті 161 КК України;

уточнено визначення релігійно обумовлених мотивів вчинення суспільно небезпечних та кримінально-карних діянь. Так, ненависть слід розуміти як почуття ворожості, сильної злості, а почуття, насправді, не може бути повноцінним мотивом. Почуття є певним усвідомленням емоцій та відчуттів, початковий елемент рефлексії з приводу ситуації, що переживається суб'єктом. На відміну від почуттів (усвідомленого переживання), функція мотиву полягає в постановці особою мети дії (бездіяльності) і визначенні шляхів її досягнення. Саме тому ненависть як почуття і не може бути повноцінним мотивом злочинної поведінки. Крім того, ненависть є вторинною, такою що супроводжує активні дії, які можна кваліфікувати, наприклад, як ворожнечу;

аргументовано, що терміни «розбрат» та «ворожнеча», які згадуються поряд у статті 67 КК України є ідентичними і «розбрат» може бути вилучений з тексту норми;

доведено, що мотив релігійної нетерпимості, в значній мірі є елементом пасивної поведінки, яка може в подальшому розвинути у ворожнечу, яка вже є ознакою поведінки активної, що веде до активних, протиправних дій, які спрямовані на конкретний об'єкт кримінально-правової охорони;

доведено необхідність внесення змін до частини другої статті 180 КК України, в якій визначає в якості потерпілого священнослужителя. Пропонується замінити слово «священнослужителя» на слова «особу, яка здійснює богослужіння»;

аргументовано, що предмет релігійно мотивованого кримінального правопорушення слід розділити на дві групи. Перша група – це релігійні споруди у статті 178 КК України, релігійні святини у статті 179 КК України, Друга група – це твори, що пропагують релігійну нетерпимість та дискримінацію у статті 300 КК України. Кримінально протиправні дії у першій групі пов'язані зі знищенням, пошкодженням зазначених у відповідних статтях КК України предметів, у другій групі – зі створенням предметів, які є протизаконними;

аргументовано необхідність доповнення частини другої статті 120 КК України словами «або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості»;

дістало подальшого розвитку:

положення про достатню соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі з погляду історичного аспекту розвитку та сучасного стану законодавства в даній сфері.

З врахуванням положень, які відносяться на захист, систематизовані та обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства.

2. Науковий керівник – д. ю. н., доцент Підгородинський В.М., який позитивно оцінив рівень дослідження та підкреслив, що тема дисертації є актуальною, структура роботи – вдала, науковий матеріал викладено логічно, дослідження вирізняється науковою новизною та має теоретичне і практичне значення, результати дисертації пройшли апробацію, основні висновки, зроблені за ре-

зультати дисертації пройшли апробацію, основні висновки, зроблені за результатами дослідження, опубліковані. Дисертаційна робота за глибиною розробки теми, обраною методологією, обсягом використаних джерел, науковим рівнем та значимістю отриманих результатів, відповідає вимогам, що ставляться до таких дисертаційних робіт і тому може бути рекомендована до захисту.

Запитання дисертанту поставили: д.ю.н., доцент Є.Ю. Полянській, д.ю.н., доцент Ю.Ю. Коломієць, к. ю. н., доцент І.М. Горбачова, к. ю. н., доцент Хільченко А.С., к.ю.н, доцент кафедри Ободовський О.В.

3. З відгуками щодо дисертації Лук'янченко С.О. виступили рецензенти: д.ю.н., професор Козаченко О.В., к.ю.н, доцент Колодін Д.О., які в відмітили, що в цілому представлена аспірантом С.О. Лук'янченко дисертація розв'язує складне наукове завдання, що знайшло своє відображення у наукових публікаціях та апробовано, та в цілому відповідає необхідним вимогам, , що дозволило їм позитивно оцінити результати цієї дисертації.

У подальшому обговоренні дисертації взяли участь:

д.ю.н., доцент д.ю.н., доцент Є.Ю. Полянській, к.ю.н., доцент Чугуніков І.В., к.ю.н., доцент Тавлуй О.В., к.ю.н., асистент кафедри Кедик, які позитивно оцінили наданий варіант дисертації Лук'янченко С.О.

Підводячи підсумки, професорсько-викладацький склад кафедри відмічає, що в цілому дисертація Лук'янченко С.О. відповідає необхідним вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з права та може отримати кафедральну рекомендацію для подання в спеціалізовану вчену раду.

УХВАЛИЛИ: затвердити такий висновок на дисертацію Лук'янченко Сергія Олеговича на тему: «Кримінальні правопорушення з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі у Кримінальному кодексі України (теоретико-правове дослідження)»:

ВИСНОВОК

фахового семінару кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

на дисертацію Лук'янченко Сергія Олеговича на тему: «Кримінальні правопорушення з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі у Кримінальному кодексі України (теоретико-правове дослідження)», подану на здобуття ступеня доктора філософії

Робота виконана на кафедрі кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».

Науковий керівник – д. ю. н., доцент Підгородинський В.М.

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою НУ «Одеська юридична академія» 24 жовтня 2017 р., протокол № 2 (зі змінами 24 січня 2020 р., протокол № 2).

1. Актуальність теми та її зв'язок із планами наукових досліджень установи полягає у наступному. Згідно конституційного положення, кожна люди-

на має право на свободу світогляду і віросповідання, що включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (ст. 35 Конституції України). Така пріоритетність вимагає вдосконалення кримінального законодавства в галузі забезпечення охорони світоглядних прав і свобод людини і громадянина. Норми вітчизняного кримінального закону, які спрямовані на охорону свободи світогляду та віросповідання є, переважно, бланкетними та відсилають до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», положення якого не завжди відрізняються повнотою та погодженістю з законодавчими положеннями інших галузей, зокрема кримінального. В свою чергу, і відповідне кримінальне законодавство має значну кількість недоліків, які ускладнюють практику протидії кримінальним правопорушенням, вчиненим з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі.

Сьогодні Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить ряд кримінальних правопорушень, в яких присутній мотив релігійної нетерпимості та ворожнечі. Це частина друга статті 110, пункт 14 частини другої статті 115, частини другі статей 121, 122, 126, 127, 129, статті 161, 178–181, 258, 300, 442 КК України.

За даними Генеральної прокуратури України в період з 2001–2019 роки обліковано кримінально-протиправних посягань за пунктом 14 частини другої статті 115 КК України – 6, за статтею 161 КК України – 416, за статтями 178–181 КК України – 199, за статтею 442 КК України – 11. Така кількість не видається значною, однак у теорії і практиці застосування зазначених норм залишається невирішеною низка питань, пов'язаних з правовою характеристикою діянь, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі, зокрема, поняття та правового статусу свободи світогляду та віросповідання, релігійної групи, наявність низки оціночних термінів та зворотів таких як «розбрат», «образа почуттів громадян», «привернення уваги громадськості» та ін.

У науці кримінального права існує значний інтерес до дослідження кримінально-протиправних посягань, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі. У цьому сенсі цікавими є праці таких учених, як М. Ю. Бабій, О. В. Білаш, І. О. Зінченко, С. Я. Лихова, В. І. Маркін, П. С. Матишевський, І. А. Матцелюх, М. І. Мельник, О. І. Мельничук, П. П. Мінка, А. А. Музика, В. О. Навроцький, В. В. Новіков, Б. М. Одайник, М. В. Палій, В. М. Панькевич, І. М. Савків, А. В. Савченко, Т. Є. Севастьянова, О. С. Сотула, Є. Л. Стрельцов, А. В. Тарасенко, О. В. Усенко, І. Г. Швидченко, М. І. Хавронюк та інших.

Проте, незважаючи на наявність певної кількості наукових праць з цієї проблематики, тема не втрачає своєї актуальності, адже недостатньо дослідженою залишається низка питань, що зумовлює необхідність проведення комплексного дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі, дискусійних питань щодо їх кваліфікації та обґрунтування можливостей застосування досягнень вітчизняної кримінально-правової науки в практиці протидії кримінальним правопорушенням, вчиненим з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі. Це актуалізує необхідність спеціального дослідження правової ефективності, можливостей подальшого вдосконалення законодавчої конструкції та практики засто-

сування кримінально-правових норм, що забезпечують свободу світогляду та віросповідання і передбачають відповідальність за діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі, уточнення та поглиблення окремих теоретичних положень за цією та суміжними проблемами.

Дисертація виконана **відповідно до плану наукових досліджень** кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідницької роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) на 2011-2015 рр., а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у XXI столітті» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016-2020 рр.

2. Наукові задачі, нове вирішення яких отримано у дисертації (мета і завдання дослідження). *Метою* дослідження є комплексна кримінально-правова розробка загальних проблем кримінальної відповідальності за діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі і формування на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідних норм КК України та підвищення ефективності застосування кримінального законодавства.

Для досягнення цієї мети в дисертації вирішувалися *такі завдання*:

розглянути історико-правові аспекти та соціальну зумовленість встановлення кримінальної відповідальності за діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі;

з'ясувати суттєві юридичні ознаки кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі;

запропонувати детальну кримінально-правову характеристику складу кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі;

розв'язати проблемні питання відмежування кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі від суміжних кримінальних правопорушень;

з урахуванням тенденцій розвитку кримінального законодавства про діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі опрацювати і науково обґрунтувати конкретні рекомендації щодо його вдосконалення та практики застосування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складають зміст державної політики щодо охорони свободи світогляду та віросповідання, і які виникають у зв'язку з посяганням на ці свободи.

Предметом дослідження є кримінально-правова характеристика діянь, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі.

3. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є однією із перших у вітчизняній науці кримінального права спеціальною комплексною науково-дослідною працею, присвяченою кримінально-правовому дослідженню кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі.

У межах здійсненого дослідження одержані такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано нове, авторське розуміння свободи совісті (світогляду) як природного права на вільне самовизначення особистості у філософській, політичній, морально-етичній, естетичній та інших сферах життя, а також можливість безперешкодного вибору світогляду як для власного самовизначення, так і самотвердження. В основі свободи совісті (світогляду) покладено визнання гідності людини, повага до її духовного суверенітету, вільного світоглядного і духовного вибору. Свобода совісті (світогляду) включає в себе все різноманіття форм систем світоглядної орієнтації, світоглядних свобод, а свободу віросповідання слід розглядати як складову частину свободи совісті (світогляду). Однак, при цьому свобода совісті (світогляду) є поняттям скоріше узагальненим, філософським, етичним, недостатньо пристосованим до вжитку в правозастосувальній практиці;

запропоновано нове, авторське розуміння свободи віросповідання як законодавчо гарантованого права особистості вільно, без зовнішнього примусу обирати, сповідувати будь-яку релігію, вільно змінювати свої релігійні уподобання, задовольняти свої релігійні потреби, здійснювати інші культові дії відповідно до своєї релігійної орієнтації. Свобода віросповідання дає право не лише обирати будь-яку релігію, але й не обирати жодної, що передбачає і право відмови від вибору. На відміну, від «свободи совісті», поняття «свобода віросповідання» закріплено в багатьох правових документах, міжнародних та національних, зокрема, у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 36/55 від 25 листопада 1981 року щодо Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань; у Європейській Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1959 року, у Конституції України. Перешкоджання реалізації наведених вище потреб, в тому числі релігійно мотивованих, і складають сутність суспільної небезпеки такого кримінального правопорушення, як те, що передбачене, наприклад, статтею 161 КК України;

запропоновано поняття релігійної групи для статті 442 КК України під якою слід розуміти значну кількість людей, об'єднаних особливою системою світогляду, в основі якого знаходиться віра (тверде переконання) в існування Бога чи інших надприродних сил, що спирається на авторитет священних текстів та віровчення священнослужителів і відрізняється певною, часто формалізованою поведінкою членів такої групи (відправленням релігійних чи ритуальних обрядів);

вдосконалено:

зміст умисних дій, спрямованих на розпалювання релігійної ворожнечі та нетерпимості під якими слід розуміти поширення в будь-який спосіб відомостей або відкрите звернення до невизначеного кола людей, в яких висловлюються ідеї, погляди, вигадки про винятковість власної релігії та нетерпимість до іншої релігії

та її представників з метою викликати відповідну відверто негативну реакцію з боку інших людей. До таких дій також слід відносити і образу почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями, яка, відповідно, не потребує окремого виділення в диспозиції статті 161 КК України;

уточнено визначення релігійно обумовлених мотивів вчинення суспільно небезпечних та кримінально-карних діянь. Так, ненависть слід розуміти як почуття ворожості, сильної злості, а почуття, насправді, не може бути повноцінним мотивом. Почуття є певним усвідомленням емоцій та відчуттів, початковий елемент рефлексії з приводу ситуації, що переживається суб'єктом. На відміну від почуттів (усвідомленого переживання), функція мотиву полягає в постановці особою мети дії (бездіяльності) і визначенні шляхів її досягнення. Саме тому ненависть як почуття і не може бути повноцінним мотивом злочинної поведінки. Крім того, ненависть є вторинною, такою що супроводжує активні дії, які можна кваліфікувати, наприклад, як ворожнечу;

аргументовано, що терміни «розбрат» та «ворожнеча», які згадуються поряд у статті 67 КК України є ідентичними і «розбрат» може бути вилучений з тексту норми;

доведено, що мотив релігійної нетерпимості, в значній мірі є елементом пасивної поведінки, яка може в подальшому розвинути у ворожнечу, яка вже є ознакою поведінки активної, що веде до активних, протиправних дій, які спрямовані на конкретний об'єкт кримінально-правової охорони;

доведено необхідність внесення змін до частини другої статті 180 КК України, в якій визначає в якості потерпілого священнослужителя. Пропонується замінити слово «священнослужителя» на слова «особу, яка здійснює богослужіння»;

аргументовано, що предмет релігійно мотивованого кримінального правопорушення слід розділити на дві групи. Перша група – це релігійні споруди у статті 178 КК України, релігійні святині у статті 179 КК України, Друга група – це твори, що пропагують релігійну нетерпимість та дискримінацію у статті 300 КК України. Злочинні дії у першій групі пов'язані зі знищенням, пошкодженням зазначених у відповідних статтях КК України предметів, у другій групі – зі створенням предметів, які є протизаконними;

аргументовано необхідність доповнення частини другої статті 120 КК України словами «або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості»;

дістало подальшого розвитку:

положення про достатню соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі з погляду історичного аспекту розвитку та сучасного стану законодавства в даній сфері.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, які захищаються.

Аргументація висновків і рекомендацій, наведених у дисертації, є логічною, систематизованою та має переконливий характер. Обґрунтованість висновків і пропозицій дисертаційного дослідження забезпечується: застосуванням не-

обхідного методологічного інструментарію, використанням достатнього обсягу спеціалізованої літератури і матеріалів практики.

Методами роботи є сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, які забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. У дисертаційній роботі також застосовано окремі методи пізнання: *діалектичний* – застосовувався у всіх розділах дисертації, в їх взаємозв'язку, а також для формування висновків і пропозицій за темою дослідження; *історико-правовий* – використовувався для розкриття історичного розвитку законодавства про охорону віри та релігійної свободи (підрозділ 1.1); *порівняльно-правовий* – використовувався для порівняння положень законодавства України про діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі з відповідними положеннями міжнародно-правових актів (розділи 1, 2); *логіко-семантичний* – застосовувався для поглибленого вивчення понятійного апарату (підрозділи 1.1; 1.2.; 2.1; 2.2; 2.3; 3.1; 3.2, 3.3); *догматичний* – використовувався для виявлення можливостей удосконалення норм про діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі (розділи 2; 3; 5); *системного аналізу* – допоміг з'ясувати внутрішню структуру і місце кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі (розділи 2,3,4).

Теоретичною основою дослідження є праці таких вітчизняних і зарубіжних юристів - дослідників, як П.П. Андрушко, О.О. Антонюк, Ю.В. Баулін, Ю.А. Дорохіна, В.О. Глушков, Л.М. Демидова, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, В.В. Кузнецов, П.С. Матишевський, А.А. Музика, В.О. Навроцький, П.В. Олійник, М.І. Панов, А.М. Соловйова, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, В.Б. Харченко, С.Д. Шапченко та багато інших відомих учених.

Емпіричною основою дисертаційного дослідження є матеріали практики судів України в справах про суспільно-небезпечні посягання, передбачені розділом XII Особливої частини КК України, статтями 110, 115, 121, 122, 126, 127, 129, 161, 178–181, 258, 300, 442 КК України (153 електронні копії обвинувальних вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень, що в цілому представляють всі області України, м. Київ). Також були використані статистичні звіти та огляди судової практики Верховного Суду України, Верховного Суду СРСР, Верховного Суду УРСР, а також довідки, огляди та статистичні дані Генеральної прокуратури України.

Нормативну базу роботи складають: складають Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України та інші нормативно-правові акти України. З метою порівняльного аналізу автор ознайомився з міжнародно-правовими актами про охорону свободи світогляду і віросповідання. Історичний метод дослідження вимагав вивчення кримінального законодавства в процесі його розвитку, в тому числі кримінальних кодексів УСРР 1922, 1927 і УРСР 1960 років. Також у роботі аналізуються необхідні для дослідження положення постанов вищих судових інстанцій, які діяли раніше в УРСР, СРСР.

5. Наукове та практичне значення одержаних результатів у тому, що висновки та пропозиції дисертанта можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – при подальшому дослідженні проблематики кримінальної відповідальності за діяння, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості

сті та ворожнечі, зокрема, передбачених частиною другою статті 110, пунктом 14 частини другої статті 115, частинами другими статей 121, 122, 126, 127, 129, статтями 161, 178–181, 258, 300, 442 КК України;

правотворчій діяльності – при внесенні змін та доповнень до Кримінального кодексу України;

правозастосовній діяльності – рекомендації щодо вдосконалення практики застосування положень кримінального законодавства можуть сприяти вирішенню багатьох питань, наприклад, кваліфікації вчиненого, розмежуванню цих кримінальних правопорушень від суміжних, запобіганню злочинів тощо (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Олешківської окружної прокуратури від 08 жовтня 2020 року);

навчальному процесі – при викладанні курсів кримінального права та кримінології, при підготовці відповідних розділів підручників, навчально-методичних посібників, а також при проведенні занять з підвищення кваліфікації працівників судових та правоохоронних органів, що підтверджують відповідні акти впровадження.

6. Особистий внесок здобувача.

Дисертація є самостійною науковою працею, всі результати представленої роботи, сформульовані у ній висновки, положення та рекомендації обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження знайшли відображення в дев'яти наукових публікаціях, у тому числі чотирьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, одній статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, та чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

7. Апробація результатів дослідження.

Результати дослідження були апробовані під час обговорення дисертації та окремих її розділів на засіданнях кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні положення, теоретичні і практичні висновки дисертаційної роботи викладено також у доповідях на міжнародних науково-практичних конференціях: «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру» (м. Одеса, 2021); «Кримінально-правова правотворчість: визначення та значення» (м. Одеса, 2021); «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 2021); «Роль інтеграційних процесів у формуванні національних правових систем» (м. Херсон, 2020).

8. Оцінка мови і стилю дисертації.

Мова і стиль дисертації відповідають вимогам, які ставляться до наукових робіт такого рівня.

9. Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається на захист.

Дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових

установах) від 23 березня 2016 року, № 261 (зі змінами та доповненнями згідно Постанови КМ від 3 квітня 2019 р., 283), її зміст відповідає паспорту наукової спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок фахового семінару щодо дисертації Лук'янченко Сергія Олеговича на тему: «Кримінальні правопорушення з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі у Кримінальному кодексі України (теоретико-правове дослідження)».

2. Рекомендувати дисертацію Лук'янченко Сергія Олеговича на тему: «Кримінальні правопорушення з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі у Кримінальному кодексі України (теоретико-правове дослідження)», подану на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право», до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Висновок схвалено одноголосно.

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор, зав. кафедрою кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін НУ «ОЮА»

О.В. Козаченко

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права НУ «ОЮА»

Д. О Колодін